

Educació feminista

Mirta Lojo Suárez (coord.)

Presentació	4
1. Context i marc teòric de l'educació feminista. Mirta Lojo Suárez	11
2. Antecedents a Catalunya. Evolució històrica. Mercè Otero Vidal ...	33
3. Eixos vertebradors	49
3.1. Educació sexual	51
3.1.1. Educació infantil i primària. Júlia Sánchez Andreo	57
3.1.2. Educació secundària. Rosa Sanchis Caudet	74
3.2. Ús inclusiu de la llengua. Eulàlia Lledó Cunill	89
3.3. Ciències socials des de l'economia feminista. Nani Hidalgo Villarroya.....	105
3.4. Àmbit científic des dels sabers de les dones. Núria Solsona Pairó	121
4. Experiències	139
4.1. Iniciatives institucionals. Mirta Lojo Suárez	141
4.2. Iniciatives de centres.....	153
4.2.1. Una experiència a educació infantil. Escola bressol La Llàntia	153
4.2.2. Una experiència a educació primària. Escola Drassanes	160
4.2.3. Una experiència a educació secundària. Institut Baix Montseny	167
4.3. Pràctiques pedagògiques d'aula a diferents etapes.....	184
4.3.1. Educació sexual i cos a primer cicle d'educació infantil. Carolina Andreu Franco.....	184
4.3.2. Educació per als bons tractes i la cura a educació infantil i primer cicle de primària. Georgina Capdevila Boqué	191
4.3.3. Consciència del propi cos i intimitat a l'ESO. Rosa Maria Aznar Garcia	198
4.3.4. Prevenció de les relacions abusives i la violència a l'ESO. Laura Carmona Dalmases	204
5. Una aproximació a l'educació feminista des de les famílies. Cecilia Bayo de Gispert	211
6. Epíleg. Una mirada cap al futur. Mirta Lojo Suárez	231
7. Recursos. Montserrat Roset Fàbrega	237

Presentació

Què trobareu en aquest llibre?

Aquest volum que teniu a les mans és una composició plural, tant pel que fa al nombre de persones que hi han intervingut com per la varietat de les qüestions que s'hi tracten, tot al voltant de l'educació feminista com a denominador comú i sentit de tot el treball. Els continguts que s'hi presenten contenen aspectes teòrics i pràctics centrats en diversos camps de coneixement i la manera d'aproximar-se a cadascun d'ells respon al criteri de les seves respectives autores.

Hi ha un llarg camí recorregut amb riques experiències des de l'enfocament *coeducatiu*, però donat que el terme se l'han apropiat— com passa sistemàticament— instàncies adherides al sistema patriarcal, i que fins i tot el promouen, està en risc de ser corromput. Per aquest motiu, tant el títol general de l'obra com el primer capítol parlen d'un concepte menys familiar, *educació feminista*, encara que no és segur que no es repeteixi el mateix fenomen. En qualsevol cas, els termes *coeducació*, *educació feminista* i *pedagogies feministes* s'aniran intercalant al llarg dels diferents capítols però des d'una perspectiva que els agrupa en un mateix camp semàntic.

El primer capítol emmarca l'educació feminista dins d'algunes de les grans qüestions que han marcat l'evolució del moviment feminista en els últims seixanta anys, fonamentals per a la pròpia evolució social envers el reconeixement de les desigualtats i l'exercici de drets, suggerint la necessitat de transferir l'experiència feminista a la configuració mateixa dels processos educatius. Amb la cita de múltiples referències que posen de manifest la complexitat, la riquesa i la multidimensionalitat del feminisme en educació, plantejo la necessitat d'una educació feminista a partir de diverses perspectives com ara l'ecofeminisme, el feminisme decolonial, el feminisme comunitari, el feminisme radical lesbiana, el feminisme negre i la interseccionalitat feminista per desmuntar l'actual educació patriarcal.

En un altre apartat, destaco la importància de qüestionar els paràmetres de la producció científica per les nefastes repercussions que tenen en la construcció de coneixement, que de forma acrítica es reproduïxen en l'ensenyament. Reflexiono també sobre la politització intrínseca tant en la concepció de l'educació com en el seu desenvolupament pràctic. Introdueixo seguidament la importància de la influència social del feminisme, esmentant el paper de les «minories

actives» de la psicologia social, per donar compte de l'actual situació en els àmbits social i educatiu. Finalment, poso en relleu la necessitat de continuar amb les accions empreses en educació feminista i d'iniciar-ne de noves, com a projectes situats en i des de les comunitats educatives.

El segon capítol tracta de l'evolució històrica de la coeducació a Catalunya, centrada principalment en el període que va des del final de la dictadura franquista fins a l'actualitat, però citant antecedents fonamentals corresponents al final del segle XIX i a la primera meitat del XX. Mercè Otero Vidal, que subtitula el capítol «Història i vida», planteja una sèrie de reivindicacions històriques, que han estat una constant al llarg dels últims quaranta-cinc anys, viscudes des de la seva pròpia experiència personal com a professora i com a activista, que la converteixen en referent d'aquesta història. Entre altres qüestions, cita de forma exhaustiva el marc legal corresponent a l'àmbit educatiu en aquest ordre de coses i destaca les aportacions que s'han succeït al llarg del temps per part de diferents organitzacions i entitats. Fa esment d'alguns conceptes involucrats en la situació actual del feminisme en educació i conclou amb la idea que «el marc de les concrecions sobre educació ha de ser sempre el d'una educació pública, catalana, laica, coeducadora, inclusiva, promotora de valors democràtics i de l'esperit crític al llarg de tota la vida, des de l'etapa de zero a tres anys fins a l'educació professional, universitària i de persones adultes».

Al tercer capítol es presenten alguns dels grans eixos que vertebraven l'educació feminista. Es tracta de l'educació sexual, l'ús inclusiu de la llengua, les ciències socials des de l'economia feminista i l'àmbit científic des dels sabers de les dones. Cadascun d'aquests eixos és per si mateix una clau d'entrada a un món simbòlic diferent, sobretot si es desenvolupa de forma integral, és a dir, en tota la seva potencialitat, per crear espais feministes a les aules i en tota la comunitat educativa. La seva posada en pràctica, que de forma intermitent en alguns llocs i en determinats moments es va experimentar, resulta un repte majúscul en l'escola neoliberal, sobrecarregada de treball administratiu i amb pocs o nuls escenaris per assajar el pensament crític en la construcció d'un projecte comunitari.

La primera part del capítol versa sobre un aspecte clau de l'educació que és l'educació sexual d'infants i adolescents. En primer lloc,

hi ha una introducció que caracteritza l'educació sexual hegemònica a través dels seus trets fonamentals i, a continuació, es descriuen les característiques principals de l'educació afectiva i sexual integral com a alternativa al primer model. També en aquesta part, es referencien les orientacions de diversos organismes nacionals i internacionals en aquest àmbit, a mode de marc legal, i les iniciatives formatives proposades per l'Administració. Després d'aquest apartat compartit, el capítol presenta l'educació sexual a les etapes d'infantil i primària a càrrec de Júlia Sánchez Andreo, d'una banda, i a l'etapa d'educació secundària a càrrec de Rosa Sanchis Caudet, de l'altra.

En relació amb l'etapa d'infantil i primària, Júlia Sánchez fa un acostament ple de rigor però a la vegada molt aterrat en la senzillesa de la vida quotidiana per explicar l'acompanyament de la sexualitat infantil i per desmuntar els prejudicis, dubtes i falses creences de les concepcions adultes de la sexualitat en aquestes edats. Explica conceptes fonamentals tot fent èmfasi en l'actitud més adequada que han d'adoptar les persones adultes significatives. Parla també de la construcció social del gènere amb una mirada crítica envers el binarisme i desenvolupa una minuciosa i detallada educació sexual en les diverses franges d'edat de la infantesa, passant per la pubertat i fins a l'inici de l'adolescència, tot introduint la diversitat sexual i de gènere. Des de la seva experiència de nombrosos tallers realitzats amb famílies i amb professorat ens ofereix una aproximació indispensable i inspiradora per tractar les bases de l'educació sexual dels nostres infants.

Pel que fa a l'etapa d'educació secundària, Rosa Sanchis desenvolupa l'educació sexual al complex període de l'adolescència. Ella és una pionera en aquest àmbit; quan moltes persones reivindicàvem la necessitat d'incorporar l'educació sexual al currículum ella ja l'estava portant a terme, exposant-se en primera persona i va encarnar una de les primeres iniciatives en introduir aquesta faceta de l'educació al sistema escolar. Des de la seva profunda experiència docent, a les seves classes estableix una comunicació fluïda amb el seu alumnat adolescent, i a partir d'aquesta experiència difon el seu enfocament a través de múltiples publicacions, conferències i del seu blog, en termes del dia a dia, per tractar amb profunditat i de forma molt didàctica la sexualitat adolescent, tot qüestionant l'adultisme, les diferències entre l'educació de les noies i dels nois i l'heterosexualitat

normativa i, per descomptat, la diversitat afectiva, sexual i de gènere. Es tracta d'una exposició, com és habitual en ella, farcida d'exemples de la vida real per acostar-nos a les pors, el plaer i l'erotisme en aquesta etapa del desenvolupament humà.

El següent eix correspon a l'ús inclusiu de la llengua presentat per Eulàlia Lledó Cunill, que, amb tota seguretat, és el màxim exponent en la matèria en l'àmbit català, encara que el seu reconeixement va més enllà d'aquests límits geogràfics i fins i tot el supera. Al llarg del seu text, exposa de forma exhaustiva, rigorosa i amb molts exemples la relació entre llengua, ideologia i parlants. Entre altres qüestions, desmunta algunes alegacions que resulten pretextos per no visibilitzar la presència de les dones en la llengua, explica de forma molt clara l'androcentrisme i el sexisme en la llengua i destria amb sòlids arguments alguns aspectes ideològics que s'hi volen presentar com a inherents a la llengua. A l'inici del seu article referencia la seva pàgina web, absolutament recomanable, on dona compte d'una prolífica producció, classificada en diversos apartats i generosament posada a l'abast de les persones interessades. Aquest treball, de molts anys de recerca i creativitat, és un ingent conjunt de recursos que pot resultar molt útil per a la formació del professorat, famílies i altres persones adultes i també per fer classe amb l'alumnat i, sens dubte, pel gaudi de llegir-la. El text que presenta en aquest volum és una porta que n'obre moltes altres per continuar aprofundint de forma crítica en els usos de la llengua.

A continuació, Nani Hidalgo Villarroya introdueix l'enfocament de l'economia feminista al camp de les ciències socials, que ella subtitula «El mercat o la vida? Tu tries», prou eloqüent en relació amb el contingut tractat. A partir dels postulats de l'economia feminista, qüestiona la desvalorització de l'esfera domèstica enfront de la pública en l'àmbit econòmic, des del paradigma androcèntric, visió que apareix al currículum i als llibres de text. Per tant, es tracta dels continguts que infants i adolescents aprenen al centre escolar, on els valors de competitivitat, domini, explotació d'altres persones i del medi natural es presenten com a model a seguir per l'alumnat, amb l'efecte empobridor i devastador que aquesta cultura escolar imprimeix a l'aprenentatge. Ella, en canvi, parla de l'economia del bé comú i de la sostenibilitat ambiental i explica que l'escola necessita que l'experiència, sabers i pràctiques de les dones es converteixin en

referents per a totes les persones i emfasitza la necessitat de comprendre que és la vida domèstica i no el desenvolupament productiu mercantil la que assegura la continuïtat de l'espècie amb la reproducció i sosteniment de la vida humana. A través d'un discurs intel·ligent, coherent i ben travat, l'autora presenta alguns dels aspectes teòrics fonamentals de l'economia feminista i la seva aplicació als continguts de ciències socials, i aporta, a més, diversos recursos didàctics per treballar a l'aula.

El següent eix vertebrador introdueix l'àmbit científic a partir dels sabers de les dones, i aquesta perspectiva l'ofereix de forma brillant Núria Solsona Pairó, pionera en aquest camp, que, a través del seu treball com a docent i com a investigadora, va obrir el camí a pensar la ciència des d'un simbòlic diferent. Explica que la ciència actual es basa en la cultura masculina, que exclou la cultura femenina construïda sobre l'experiència històrica de les dones des del seu lloc social. Els coneixements de les dones anirien en dues línies, una paral·lela a l'oficial androcèntrica, però quedant-ne marginada, i una altra basada en els sabers de les cures, és a dir, en la gestió i el manteniment quotidià de la vida humana. Critica el sistema educatiu per no incorporar els sabers de les dones i proposa subvertir aquest currículum androcèntric i centrar-se en les dones, o sigui posar els marges en el centre del discurs per transformar l'escola. L'exemple paradigmàtic de la seva proposta, que ella mateixa ha experimentat a les seves classes i que ha compartit a través de múltiples publicacions i conferències, és la «Química de la cuina». Afegeix la necessitat fonamental de crear una genealogia científica femenina i fa visible aquesta genealogia a través de dones científiques des de l'antiguitat fins al segle xx.

En els capítols següents es presenten diverses experiències, a mode d'exemplificació de bones pràctiques, per il·lustrar algunes de les idees exposades als capítols previs. No es tracta de cap fórmula ni recepta, sinó d'experimentacions situades que puguin resultar inspiradores i que evidenciïn la possibilitat real d'ésser portades a terme, si es disposa dels recursos necessaris i del convenciment de la seva necessitat.

Seguidament, s'introdueix el punt de vista de les famílies, més concretament de les mares, a través d'una de les seves veus més rellevants, Cecilia Bayo de Gispert, que amb el criteri seguit per totes

les autores d'aquest volum, parla en clau personal però extrapolable a l'experiència d'altres. Amb un discurs contundent, profundament crític i amb voluntat de transformació planteja qüestions de fons que haurien de servir per reflexionar de forma compartida a les comunitats educatives del territori. Parla, en tota la seva complexitat, de les *comissions de famílies*, de caràcter comunitari, com a veritables actes subversius davant el sistema patriarcal. Destaca els reptes inherents a aquestes organitzacions de base, per la seva qualitat de multiperspectiva i l'ampliació dels reptes si allò que es pren en consideració és la comunitat educativa. Des de la reivindicació específica de l'educació afectiva sexual, absent encara al currículum escolar mentre que l'educació financera sí que hi és, qüestiona el paper de les administracions. Emfasitza que el patriarcat i el masclisme que vivim són capitalistes, basats en el mercat, i lligats al classisme, el racisme, el capacitisme, el colonialisme i l'eurocentrisme, la qual cosa deriva en un sistema educatiu profundament segregador i discriminatori. A partir d'aquí descriu, amb una excellent argumentació i de manera exhaustiva, la segregació i discriminació per raó de classe, origen i cultura i capacitats, amb menció de la jerarquitzaació per gènere, la discriminació de les dones i de les identitats i sexualitats no normatives, com a un conjunt sistèmic estructural propi del sistema educatiu que funciona com a mecanisme propi d'una societat que de forma estructural i sistèmica s'arrela en les desigualtats i la violència.

Als últims dos capítols faig referència a una mirada cap al futur, a mode de conclusions i projecció a partir dels continguts exposats, i es proporciona una vasta bateria de recursos sobre els temes tractats i d'altres, presentada per Montserrat Roset Fàbrega.

Mirta Lojo Suárez